

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τόσον ἐκ τῆς ἱστορίας ὅσον καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι μεμαρτυρημένον, ὅτι ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ συνέχειαν τῆς Ἰουδαϊκῆς τοιαύτης καὶ ὅτι «ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν» (¹). Ἐξ ἴσου ὁμως εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ ἐν Ἰουδαίᾳ φανερωθεῖσα Χριστιανικὴ Θρησκεία εἶναι θρησκεία καθολικὴ, παγκόσμιος. Προώριστο νὰ καταλάβῃ καὶ κατέλαβεν ἤδη ἀπὸ τῶν πρώτων δεκαετηρίδων τῆς ζωῆς αὐτῆς ὁλόκληρον τὸν τότε γνωστὸν κόσμον καὶ ἀνεγνωρισθῆ, ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἐστὶν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ Χριστός», καθόσον οὐχὶ τῶν Ἰουδαίων μόνον ὁ θεός, ἀλλὰ «καὶ ἐθνῶν, εἶπερ εἰς ὁ Θεός» (²). Καὶ ὁ Μεσσίας ἦτο προσδοκία ἐθνῶν καὶ οὐχὶ τοῦ Ἰσραὴλ μόνον (³).

Ὁ Χριστὸς ἦλθεν ὡς ὁ ἀναμενόμενος Σωτὴρ τοῦ κόσμου καὶ ὡς τοιούτου τὴν ἀνάγκην ἠσθάνθησαν περισσότερον οἱ Ἕλληνες καὶ οὐχὶ οἱ Ἰουδαῖοι, οἵτινες εἶχον ἀνάγκην μᾶλλον βασιλέως τοῦ ἰδίου των ἔθνους. Οἱ Ἰουδαῖοι ζοῦν θρησκευτικῶς μέχρι σήμερον χωρὶς Χριστόν, καθὼς καὶ τόσαι ἄλλαι καθυστερημέναι θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς. Οἱ ζητοῦντες ὁμως τὸν Θεὸν «εἰ δυνατόν ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὖροιεν» ἠσπάσθησαν ἀμέσως τὸν Χριστιανισμόν, ὡς τὴν ποθητὴν πνευματικὴν θρησκείαν. Ἡ ἐμφάνισις πάλιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐγένετο ἐν ὄρισμένῳ χρόνῳ, «ἐν καιροῖς ἰδίοις», ὅτε οἱ ἄνθρωποι ἐπιτηδείως εἶχον πρὸς τὴν πίστην. Ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου βαδίζει ὄρισμένον σχέδιον. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὁλόκληρος ἡ Καινὴ Διαθήκη, ἰδιαιτέρως δὲ τονίζει αὐτὸ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (⁴). Διὰ νὰ ἔλθῃ ὁμως τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου

1. Ἰωαν. 4:22 Ρωμ. 9:45.

2. Ρωμ. 3:29.

3. Ἰωαν. 4:22 - πρᾶξ. 10:45, 11:18, 18:6.

4. Ὁλόκληρος ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προβλέπει ὄρισμένην τινὰ καὶ ἐν προκαθορισμένῳ χρόνῳ καὶ τρόπῳ πλήρωσιν ὄρισμένου θεοῦ σχεδίου πρὸς σωτηρίαν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αὐτὴ δὲ ἡ Π.Δ. οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ μία ἐξελεκτικὴ ἀποκάλυψις τοῦ σχεδίου τούτου, μία βαθμιαία προπαρασκευὴ εἰς Χριστόν, ὅστις εἶναι ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τῆς ὅλης Παλαιᾶς Διαθήκης, «τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῶ πιστεύοντι». Διὰ τοῦτο καὶ ἡ Κ. Διαθήκη εἰς τὰ περὶ Χριστόν ἀναφερομένη ἀναγκαστικῶς ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ δὲ γέγονεν ἵνα πληρωθῇ ἡ Γραφή... ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου». Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ Κυρίου ἀδύνατον ἄλλως νὰ κατανοηθῇ ἢ ὡς ἐν χρόνῳ φανέρωσις τοῦ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου προωρισμένου, ὡς

ἔπρεπε νὰ προηγηθῆ ἢ κατάλληλος προπαρασκευὴ καὶ διὰ τοὺς ἔθνικοὺς, ἐφ' ὅσον «καὶ ἔθνῶν ὁ Θεός».

Ἡ προπαρασκευὴ αὕτη τῶν ἔθνῶν εἰς Χριστὸν ἐπέπρωτο νὰ γίνῃ διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ὡς ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, μόνον τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀναδειχθῆ ὁ ἀντάξιός πρόδρομος, ἀλλὰ καὶ ὁ κατάλληλος δέκτης τῆς θείας τοῦ Χριστοῦ ἀληθείας. Τὸ Ἑλληνικὸν πνεῦμα ἦτο τὸ μόνον κατάλληλον ἔδαφος πρὸς ἐπιτυχῆ ἀνάπτυξιν τῆς ἀποκαλυφθείσης πνευματικῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς ἀνέκυψεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, τὰς πρώτας τοῦ βάσεις ἔθεσεν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Τὴν πρώτην του πνοὴν ἀνέπνευσεν ἐν τῇ καθαρᾷ ἀτμοσφαίρᾳ τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος. Ἀντιόχεια, Ἐφεσος, Ἀθῆναι, Κόρινθος, Ρώμη, ἦσαν τὰ πρῶτα κύρια κέντρα ἐξαπλώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ ἐγένετο μὲν δεκτὴ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ὑπὸ τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων, «τῶν μωρῶν καὶ ἀσθενῶν τοῦ κόσμου τούτου», διεδόθη ὅμως καὶ ἐπεβλήθη κυρίως διὰ τῶν μεγάλων μορφῶν τοῦ Παύλου, Ἰωάννου Ἰουστίνου, Ὠριγένους, Ἀθανασίου, Βασιλείου, Γρηγορίου, Χρυσοστόμου, Αὐγουστίνου — διὰ νὰ ἀναφέρωμεν ὀλίγα ὀνόματα ἐκ τῆς μεγάλης χορείας τῶν Ἑλληνομαθῶν Σκαπανέων τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας— Ὁλόκληρος δὲ ἡ ἀπολογία καὶ ἡ πρώτη θεολογία ἀσχολοῦνται μὲ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς φιλοσοφικὸν θέμα καὶ ἡ ἐμβάνθυσσις καὶ κατανόησις τοῦ ἐξαιρετικοῦ αὐτοῦ φαινομένου γίνεται συνήθως ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν φῶς τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Τῇ βοήθειᾳ τῶν ἀποκρυσταλλωμένων ὄρων αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τῶν πόθων τῶν γενικῶν τοὺς ὑποίους οἱ ὅροι οὗτοι ἐκφράζουσι (Ἐνωσις πρὸς Θεόν, Λόγον, Θεώσις τοῦ ἀνθρώπου). Διὰ τοῦτο ἦτο ἀνάγκη πρὶν ἔλθῃ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου νὰ προπαρασκευασθῆ καὶ ἡ Ἑλλάς.

σωτήρος, ἐν ᾧ ἡ «ἀνακεφαλαιώσις» τῶν πάντων καὶ δι' οὗ ἡ προσαγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, δι' οὗ καθιστάμεθα «συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ Θεοῦ». Τὸ δὲ πρῶτον κήρυγμα τοῦ Κυρίου ἦτο : ἀπεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ... «ἀπὸ δὲ τῶν ἡμερῶν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ... ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν βιάζεται, καὶ βιασται ἀρπάζουσιν αὐτήν· πάντες γὰρ οἱ προφήται καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου ἐπροφήτευσαν». Ἰδιαιτέρως ὁμιλοῦν τὴν ἐξελικτικὴν αὐτῆν ἀποκάλυψιν τοῦ μυστηρίου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ ὕμνοι τὴν περίοδον τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Αὐτρωτοῦ, ἣν χαρακτηρίζει ὡς μυστήριον... ὁ ἑτέροις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις.. ἐν «Πνεύματι». Μυστήριον ἀποκεκρυμένον καὶ αὐταῖς «ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις». Τὸ «μυστήριον τοῦ θελήματος αὐτοῦ» ἐφανερώσεν ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐν ὀρισμένῳ χρόνῳ, «ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», «ἐν καιροῖς ἰδίαις» «ὅτε ἐπιτηδείως εἶχον πρὸς τὴν πίστιν οἱ ἄνθρωποι (Ἰεφ. 1:9-10 Α'. Τιμ. 2:6).

Πρὸ τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν οἱ ἄνθρωποι, ὡς νήπιοι, διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν θρησκείαν τῆς Χάριτος, ἐδούλευον εἰς τὰς στοιχειώδεις θρησκείας, αἵτινες προπαρασκεύαζον εἰς Χριστὸν· «ὅτε ἡμεν νήπιοι ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου εἴμεθα δεδουλωμένοι· ὅτε δὲ ἦλθεν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ... ἵνα τὴν υἰοθεσίαν ἀπολάβωμεν». Γαλ. 4:3-4.

“Όπως δλόκληρός ή Παλαιά Διαθήκη, ή βάσις και ό πυρήν και ή κυρία ούσία τής 'Ιουδαϊκής θρησκείας, είναι σκια και τύπος και παιδαγωγός διά τήν ύποδοχήν τοῦ Χριστοῦ ὑπό τῶν 'Ιουδαίων (1), ὅστις Χριστός είναι τό πλήρωμα τοῦ νόμου, οὔτω και ή 'Ελληνική φιλοσοφία, ὡς τό ἀνώτατον πνευματικόν ἐπίτευγμα τής ἐποχῆς ἐκείνης, ὡς ό κανών τής πνευματικῆς ζωῆς τῶν πρὸ Χριστοῦ πολιτισμένων ἀνθρώπων, ἐχρησίμευσεν ὡς προπαιδεία και πρόδρομος τοῦ Χριστιανισμοῦ διά τήν ἀνθρωπότητα δλόκληρον.

‘Η προπαρασκευή τής Ἑλλάδος πρέπει νά ἐσήμανε και τό ποθητόν «πλήρωμα τοῦ χρόνου» διά τήν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος τῶν Ἐθνῶν. Αἱ ὑψιπετεῖς πνευματικαὶ ἐργασίαι τῶν μεγάλων τής Ἑλλάδος τέκνων, Πλάτωνος, Ἀριστοτέλους και τῶν Στωϊκῶν, μέ τήν ὀριστικὴν στροφὴν τής ψυχικῆς των πυξίδος πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τό νοσταλγούμενον — καίτοι ἄγνωστον — αὐτοῖς θεῖον, ἠτοίμασαν τό κατάλληλον ψυχικόν ἔδαφος, ὅπου ὁ οὐρανοβάμων Παῦλος και ὁ μαθητῆς τής ἀγάπης Ἰωάννης θά δύνανται νά κινουῦνται εὐκόλως και δι' ὀλίγων ἀλλὰ πολυσημάντων ὄρων νά ζωγραφίζουσι εἰς τὰς καρδίας τῶν μὴ 'Ιουδαίων πιστῶν των τὸν «ἐξ οὗ και δι' οὗ και εἰς ὄν» τὰ πάντα Χριστόν, τὸν Υἱὸν και Λόγον τοῦ Θεοῦ, τό ἀπαύγασμα και τήν ἀπαράλλακτον εἰκόνα τής δόξης αὐτοῦ. Τὸ «ἐν αὐτῷ γὰρ κινούμεθα και ἐσμέν», Τοῦ γὰρ και γένος ἐσμέν», τὸν ἄγνωστον Θεόν, μόνον εἰς τοὺς Ἀθηναίους τοῦ Ἀρείου Πάγου ἠδύνατο νά εὐαγγελισθῆ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Αὐτοὶ κατ' ἐξοχὴν ζητοῦν τὸν ἄγνωστον Θεόν «εἰ δυνατὸν ψηλαφήσειαν αὐτὸν και εὔροιεν». Ἐνῶ διά τοὺς Ἑβραίους, εἰς τοὺς ὁποίους θεωρεῖται γνωστός ὁ Θεός, μεταχειρίζεται ὁ Ἀπόστολος τό «πολυμερῶς και πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσι ἐν τοῖς προφήταις ἐπεσχάτου τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησε ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ και τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν (2).

‘Ο Χριστιανισμὸς καίτοι θεία Ἀποκάλυψις ἐγένετο ἡμῖν γνωστός κατὰ φυσικὸν τρόπον. Ἡ Χριστιανικὴ ἀλήθεια ἀπεκαλύφθη ἐν χρόνῳ και χώρῳ και μετεδόθη εἰς ἀνθρώπους και δι' ἀνθρωπίνων μέσων. Ὁ Θεὸς διά τήν ἀποκάλυψιν μεταχειρίζεται τὰς γνωστὰς εἰς τὸν ἀνθρωπὸν μορφὰς τής ἀνθρωπίνης γλώσσης, σκέψεως και θεωρίας. Ὁ Θεῖος Λόγος γίνεται σὰρξ και σκηνοῖ ἐν ἡμῖν... Καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔχουν τὸν θησαυρὸν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐν «ὀστρακίνοις σκεύεσιν» Β' Κορ. 4,7.

Χωρὶς τήν γνωριμίαν τοῦ περιβάλλοντος, εἰς ὃ ἐδόθη ἡμῖν ἡ θεία ἀποκάλυψις, δὲν δυνάμεθα νά κατανοήσωμεν πλήρως τήν οὐσίαν και τήν ἀξίαν τής δοθείσης ἡμῖν θείας ἀληθείας. Ὅσον δὲ ἀκατανόητος μένει ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια, κατὰ τήν κυρίαν οὐσίαν τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, τόσον ἀνεκμετάλ-

1. Γαλ. 3:23 - 25, Ρωμ. 10:4, Μτ. 5:17.

2. Ἑβρ. 1:1, πραξ. 17:22 - 24, 2 Κορ. 4:4.

λευτος μένει αὕτη κατὰ τὴν προσπάθειαν ἡμῶν πρὸς καλλιτέρευσιν τῆς ζωῆς. Καὶ ὁμως διὰ τοῦτο ἐφανερῶθη ὁ Χριστιανισμὸς, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ζωῆς. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα ἡ γνωριμία ἡμῶν μετὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην καὶ μετὰ τὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν Ἑλλήνων πρὸς ὀρθοτέραν κατανόησιν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (¹). "Ανευ ὀρθῆς κατανοήσεως τῆς Π. Διαθήκης καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας καὶ ἱστορίας καθόλου εἶναι ἀδύνατος ἡ κατανόησις τῆς ἐμφανίσεως τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τοῦ ὑπερκοσμίου καὶ ἀποκαλυπτικοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς. "Ανευ ἱστορικῆς γνώσεως τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῶν τελευταίων πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδων εἶναι ἀδύνατον νὰ συλλάβωμεν τὴν ταχεῖαν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν μέχρι σήμερον ὑφ' ὄλου τοῦ πολιτισμένου κόσμου ἀναγνώρισιν αὐτοῦ, ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν θρησκείας. Ἐκ τῆς ἱστορικῆς κατανοήσεως τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας χύνεται ἀκόμη φῶς εἰς τὸν ὅλον χαρακτῆρα καὶ τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν, ἣν ἔχει ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ καθόλου, ὡς ἀποτελοῦσα τὸ κέντρον αὐτῆς.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη καίτοι ἱστορικῶς ἀναφανεῖσα καὶ δογματικῶς κατανοηθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι εἰς ἡμᾶς σήμερον κατὰ τὸ πλῆρες περιεχόμενον αὐτῆς προσιτῆ, ὅχι τόσον διὰ τὸ ὑπερφυσικὸν τοῦ περιεχομένου, ὅσον διότι λείπει ἡ εἰδικὴ θρησκευτικὴ πεῖρα, τὸ ἀνάλογον θρησκευτικὸν ἔνστικτον. Ἐχομεν τόσον ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ (²). Ἀ γ ν ο ο ὕ μ ε ν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν δύναμιν αὐτῆς, διότι ἀγνοοῦμεν τὴν πραγματικὴν φύσιν ἡμῶν αὐτῶν. Καὶ ὁμως οὐδὲν ἀναξιώτερον διὰ τὸν λογικὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ ζητῆ οὗτος νὰ γνωρίσῃ ἑαυτόν. Καταλληλότεροι δὲ ὁδηγοὶ πρὸς ἀπόκτσιν τοῦ «γνώθι σαυτόν» εἶναι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι. Ἡ θρησκεία μας μένει πάντα ἐν πολλοῖς δύσληπτος καὶ μυστηριώδης ἀκριβῶς διότι μετέχει καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ὑπερφυσικοῦ. Τοῦ φυσικοῦ μὲν διὰ τὴν ἱστορικὴν κατὰ σάρκα ἐμφάνισιν τοῦ

1. Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ed. Wechsler, τὴν μίαν χριστιανικὴν Ἀλήθειαν δύναται κανεὶς νὰ πλησιάσῃ τρισσῶς: Πρῶτον δεχόμενος μετ' εὐγνωμοσύνης τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας, καὶ ἀφίνων τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν ἐλευθέρως νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ.

Δεύτερον πλησιάζων τὸ εὐαγγέλιον διὰ τῆς μελέτης τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν δογμάτων τῆς εὐαγγελικῆς Ἀληθείας.

Τρίτον τέλος ὅταν κανεὶς ζητῆ νὰ συλλάβῃ σαφέστερον τὸν οὐσιώδη, τὸν ζῶντα πυρῆνα τοῦ νέου αὐτοῦ εὐαγγελίου τῆς σωτηρίας. Τότε προσπαθεῖ νὰ γνωρίσῃ τὴν ὅλην πορείαν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐρευνᾷ τὴν ὅλην πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν μέσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ἡ Χριστιανικὴ Ἀλήθεια, διὰ νὰ ἔχῃ τὸ καλλίτερον πνευματικὸν φόντο μέσα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ καταλάβῃ σαφέστερον τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τῆς νέας Ἀληθείας (Hellas im Evangelium, Hamburg 1947 σ. 7).

2. Ed Spranger: Die Magie der Seele σελ. 83, 90.

Θεοῦ Λόγου, τοῦ ὑπερφυσικοῦ δὲ διὰ τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ. Οὐδεὶς ὅμως περισσότερο τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων ἐμελέτησε καὶ κατενόησε τὴν ὑπάρχουσαν σχέσιν μεταξύ τοῦ φυσικοῦ καὶ ὑπερφυσικοῦ, τοῦ πεπερασμένου καὶ τοῦ ἀπείρου, τοῦ ἐν χρόνῳ καὶ τοῦ αἰωνίου.

Διὰ τοῦτο μία πνευματικὴ γνωριμία μὲ τὰ ἐπιτεύγματα τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας θὰ μᾶς βοηθήσῃ πολὺ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας. Ὅπως δὲ ἰδιαιτέρην καύχησιν ἀλλὰ καὶ ὑποχρέωσιν συνάμα πρέπει νὰ ἀποτελῇ διὰ τὸν Ἕλληνα Χριστιανὸν καὶ ἡ παραμικρὰ γνωριμία αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων προγόνων του. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλαδὴ τὴν γνωριμίαν τοῦ Ἕλληνος Χριστιανοῦ μὲ τὸν κόσμον τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὡς ἀπρξίτητος εἰσαγωγή πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῶν θεῶν ἀληθειῶν τῆς Ἀποκαλύψεως τῆς Κ. Διαθήκης ἐγράφη ἡ παροῦσα ἐργασία (1).

1. Τὴν ἀνάγκην τῆς γνωριμίας πρὸς τοὺς Ἕλληνας φιλοσόφους τονίζοντες δὲν θεωροῦμεν οὔτε τὴν Ἑλληνικὴν Φιλοσοφίαν ὡς αὐτοτελῆ τινα Ἀλήθειαν παρὰ τὴν Χριστιανικὴν τοιαύτην ὑπάρχουσαν—ὡς εἶναι δυνατόν τινὲς ἐν βία νὰ συμπεράνουν—οὔτε πάλιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία εἶναι ἀπαραίτητον βοήθημα διὰ τὴν Χριστιανικὴν πίστιν—δι' ἣν εἶναι ὑπερᾶρκτη καὶ μόνη ἡ Κ. Διαθήκη. Ἀπλῶς πιστεύομεν ὅτι ἡ Φιλοσοφία δύναται νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς εὐκολωτέραν καὶ βεβαιωτέραν κατανόησιν τῶν ἀληθειῶν τῆς Κ. Διαθήκης καὶ διὰ τοῦ λόγου ἡμῶν. «Αὐτοτελής μὲν οὖν καὶ ἀπροσδεῆς ἡ κατὰ τὸν Σωτῆρα διδασκαλία δύναμις οὕσα καὶ σοφία τοῦ Θεοῦ, Προσιούσα δὲ Φιλοσοφία ἡ Ἑλληνική, οὐ δυνατωτέρα ποιεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἀδύνατον παρέχουσα τὴν κατ' αὐτῆς σοφιστικὴν ἐπιχείρησιν... φ ρ α γ μ ὅ ς οἰκεῖος εἶρηται καὶ θ ρ υ γ κ ὅ ς εἶναι τοῦ ἀμπελῶνος. Οὐχὶ ἄ ρ τ ο ς καὶ ζ ω ἡ ὅ ς ἡ κατὰ τὴν πίστιν ἀλήθεια, ἀλλὰ «π ρ ο σ ψ ἡ μ α τ ι ἔοικεν καὶ τραγήματι». Ἡ Φιλοσοφία βοηθεῖ μόνον καθόσον ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἀλήθειαν ἐνῶ ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι αὐτὴ ἡ Ἀλήθεια. Ἡ μὲν ὁ μ ο ἰ ω σ ι ς, ἡ δὲ τὸ ὄ ν. Πλὴν ἄλλως τις περὶ ἀληθείας λέγει, ἄλλως ἡ ἀλήθεια ἑαυτὴν ἐρμηνεύει· ἕτερον στοχασμὸς ἀληθείας, ἕτερον ἀλήθεια· ἕτερον ὁμοίωσις, ἄλλο αὐτὸ τὸ ὄν». Ὅπως εἰς τὴν καθέλκυσιν τοῦ πλοίου συμβάλλουν πολλοὶ ὡς συναίτιοι καὶ οὐχὶ ὡς κύριοι αἷτιοι αὐτῶ καὶ ἡ Φιλοσοφία, πρὸς κατάληψιν τῆς ἀληθείας, ζήτησις οὕσα ἀληθείας, συμβάλλεται· οὐκ αἷτια οὕσα καταλήψεως, σὺν δὲ τοῖς ἄλλοις αἷτια, καὶ συνεργός· τάχα δὲ καὶ τὸ συναίτιον αἷτιον... μιᾶς οὕσης τῆς Ἀληθείας, πολλὰ τὰ συμβαλλόμενα ἢ δὲ εὗρεσις ἢ δι' Υἱοῦ». Ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι Ὁρησκεία ὑπερφυσική, ἐν ὠρισμένῳ χρόνῳ γενομένη Ἀποκάλυψις εἰς σωτηρίαν τοῦ κόσμου καὶ ἰδίᾳ τῆς πιστευούσης ἀνθρωπότητος, δίδουσα διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς καὶ τῆς σωζούσης χάριτος τὸ πλήρες νόημα τῆς ἄλλως αἰνιγματώδους ζωῆς. Ἡ Φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπίμοχθος ἐκείνη προσπάθεια τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ὡς τοῦ εὐγενεστέρου καὶ θεοῦ ἐν ἡμῖν, πρὸς δυνατὴν σύλληψιν τοῦ νοήματος αὐτοῦ τῆς ζωῆς. Τοῦτο εὔρον οἱ φιλόσοφοι, κατόπιν κόπων πολλῶν, εἰς τὸν προσανατολισμὸν πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὴν πρὸς τὰ ἐκεῖ ῥοπήν τῆς ψυχῆς αὐτῶν. Τοῦτο ἀκριβῶς ἀπαιτεῖ καὶ ταυτοχρόνως παρέχει ἡ πραγματικὴ πίστις εἰς Χριστόν. Ὁ λογικὸς ὅμως ἄνθρωπος διὰ νὰ πιστεύσῃ, νὰ εἴπῃ τὸ «ναὶ» αὐτοῦ εἰς τὴν θεῖαν πρόκλησιν, θέλει καὶ νὰ πεισθῇ περὶ τῆς λογικότητος καὶ τῆς ἀνάγκης τῆς πίστεως. Εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν χρειάζεται ἡ παράδοσις ἀλοκλήρου τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τῆς καρδίας ἀλλὰ καὶ τοῦ νοῦ, ἔστις «ὀρέγεται τοῦ εἰδέναι». Ὁ ἀπόστολος Παῦλος

Μέθοδος.

Ἀναγνωρίζοντες τὴν ἀνάγκην τῆς γνωριμίας μετὰ τῆς ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας πρὸς εὐκολωτέραν κατανόησιν τῆς Κ. Διαθήκης, δὲν προτιθέμεθά ποτε διὰ τοῦ παρόντος νὰ παράσχωμεν καὶ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ γενικώτερον.

Διὰ τὸ ἐξαιρετικὸν αὐτὸ φαινόμενον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος ἐγράφησαν καὶ θὰ γράφονται κατὰ ἑκατοντάδας τόμοι, βιβλία τῶν σοφῶν χωρὶς ποτὲ νὰ πιστεύσῃ κανεὶς, ὅτι τὸ θέμα τοῦτο ἐξηντλήθη.

Εἰς τὴν μικρὰν ταύτην πραγματείαν—διὰ νὰ μὴ χαθῶμεν εἰς τὸ πέλαγος τῶν πολλῶν διαμέσων σταθμῶν, ποὺ ἔκαμεν ἐν τῇ κοπιῳδίᾳ αὐτοῦ πορεία τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα—θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν σημείων ἐκείνων, ἅτινα θὰ μᾶς δώσουν τὸν ἀπαραίτητον μῖτον πρὸς ἀσφαλῆ παρακολούθησιν τῆς πορείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος· θὰ ἴδωμεν πῶς ἐνταῦθα τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐν τῇ νοσταλγικῇ ἀναζητήσῃ αὐτοῦ προχωρεῖ διὰ μέσου τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου μέχρι τῆς ὑψίστης ἐπιτεύξεως τοῦ νοῦ, μέχρι τῆς συλλήψεως τοῦ γνωστοῦ, τοῦ ἀγνωστοῦ καθ' ἑαυτόν, Θεοῦ. Θὰ βοηθηθῶμεν οὕτω καὶ ἡμεῖς νὰ τεθῶμεν ἐπὶ τὰ ἴχνη τῶν μεγάλων ζητούντων, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ συλλάβωμεν καὶ ἡμεῖς «τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ», ὅπερ ὁ Θεὸς ἔφα-

παρεδόθη τελείως εἰς Χριστόν, διότι ἐγνώριζε τί ἐζήτει καὶ ἐπειδὴ ἐγνώριζε τί ἐζήτει, ἐγνώρισε καὶ τί εὔρε. Καὶ εἰς αὐτὰ τὰ πατερικὰ τῶν μοναστηρίων, παρά τὴν ὑπάρχουσαν βαθεῖαν πίστιν, παρατηρεῖ τις οὐχὶ σπινθίως καὶ τὴν προσπάθειαν φιλοσοφικῆς κατανοήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Οἱ δὲ πρῶτοι συγγραφεῖς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀντικρύσαντες τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ὡς φιλοσοφικὸν θέμα, δὲν ἐδίστασαν νὰ ὀνομάσουν τοὺς φιλοσόφους «πρὸ Χριστοῦ Χριστιανούς», ἀκριβῶς διὰ τὴν ἐμβάθυνσιν, ἣν εἶχον κάμει ἐπὶ τῆς ἀληθείας «οὐχ ὅτι ἀλλότρια ἔστι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ, λέγει ὁ Ἰουστίνος, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι πάντι ὅμοια, ὡσπερ οὐδὲ τὰ τῶν ἄλλων, Στωικῶν τε καὶ ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Ἐκαστος γὰρ τις ἀπὸ μέρους τοῦ σπερματικοῦ θεοῦ Λόγου τὸ συγγενὲς ὄρων καλῶς ἐφθέγγετο, πλὴν ὅσα οὖν παρά πᾶσι καλῶς εἴρηται ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἔστι» καθ' ὅσον ἐδῶ ἐλάλησεν αὐτὸς ὁ Λόγος. Ἄρκει δὲ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν προσαγωγήν εἰς Χριστὸν ἐνὸς Ἀυγουστίνου καὶ τὴν ὀρθὴν κατανόησιν τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, διὰ νὰ γνωρίσωμεν τὴν μεγάλην ἱκανότητα τῆς Φιλοσοφίας πρὸς παρασκευὴν εἰς Χριστόν.

Ἡ σημερινὴ περίοδος εἶναι κατ' ἐξοχὴν περίοδος νοησιαρχικῆ. Καὶ τὸ μικρὸ παιδί ζητεῖ νὰ κατανοήσῃ ἐκεῖνο ποὺ τοῦ προσφέρει ἡ μητέρα. Ἴσως ἡ ὁδὸς τῶν Φιλοσόφων ὡς ὅμοια καὶ συγγενεστέρα πρὸς τὴν ἡμετέραν, ὀδηγήσῃ ἡμᾶς ἀσφαλέστερον πρὸς καλύτεραν διείσδυσιν εἰς τὰ ὑπερφυσικὰ μεγαλεῖα τῆς θρησκείας μας, παρά ἡ ὑπερβατὴ ὁδὸς τῶν οὐρανοβαμόνων Παύλου, Ἰωάννου καὶ τῆς λοιπῆς χορείας τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ θεῖος Παῦλος ὁμιλεῖ κατ' εὐθείαν τὴν γλῶσσαν τῆς ἀληθείας, πλὴν προϋποθέτει προσωπικὴν θρησκευτικὴν πεῖραν ἀγνωστον εἰς τοὺς πολλούς. Ὁ Πλάτων εἶναι διὰ τοῦτο ἀνθρωπινώτερος, καταληπτότερος ἐν σχέσει πρὸς τὸν Παῦλον. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης ἀπλούστερος ἀκόμη τοῦ Πλάτωνος δι' ἡμᾶς. Ὅλοι τὸ αὐτὸ ζητοῦν, τὸν Θεόν. Οἱ τελευταῖοι ὅμως, ὡς συγγενέστερον πρὸς ἡμᾶς σκεπτόμενοι, μᾶς ὀδηγοῦν εὐκολώτερα μέχρι τῶν μεθωρίων τοῦλάχιστον τῆς μᾶς ἀληθείας.

νέρωσεν αὐτοῖς. Θὰ τονίσωμεν ὠρισμένας μόνον θέσεις τῆς φιλοσοφίας των, αἵτινες θὰ μᾶς δώσουν τὰ ἀνάλογα λογικὰ χρώματα πρὸς κατασκευὴν τοῦ ἀπαραιτήτου ἐκείνου φόντου μέσα εἰς τὸ ὁποῖον θὰ δυνάμεθα ἀνετώτερον νὰ τοποθετήσωμεν καὶ εὐκολώτερον νὰ κατανοήσωμεν τὴν μεγάλην ἀξίαν καὶ τὸ βαθὺ περιεχόμενον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὡς τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐξ Ἀποκαλύψεως Θρησκείας τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Περὶ πλέον πλησιέστερα χρονικῶς πρὸς τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ συγγενῆς πρὸς τὰς γλωσσικὰς κυρίως ἐκφράσεις τῆς Κ. Διαθήκης εἶναι ἰδίως ἡ Στωικὴ Φιλοσοφία. Διὸ συνήθως οἱ ἀσχολούμενοι περὶ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς τῆς Κ. Διαθήκης, περιστρέφονται κυρίως εἰς τοὺς δύο πρὸ καὶ μετὰ Χριστὸν αἰῶνας, ὅπου δεσπόζουσα Φιλοσοφία εἶναι ἡ Στωικὴ (τοιαύτη). Ἐπειδὴ ὅμως σκοπὸς τῆς παρούσης ἐργασίας εἶναι ἡ βαθυτέρα δυνατὴ κατανόησις αὐτῆς τῆς γενέσεως τῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν μέσα εἰς τὴν ἀνθρώπινην ψυχὴν, ἐθεωρήσαμεν φρόνιμον νὰ ζητήσωμεν ταύτας μᾶλλον εἰς τοὺς δύο κυρίους ἀντιπροσώπους, τοὺς ἀποτελοῦντας καὶ τὸ κέντρον τῆς ὅλης ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Ἀριστοτέλη. Οἱ μεταγενέστεροι προϋποθέτουν τὸ κολοσσαῖον παραγωγικὸν ἔργον τῶν δύο μεγάλων καὶ ἡ ἐργασία των δύναται ἐν πολλοῖς νὰ θεωρηθῇ ὡς περαιτέρω ἐμβάθυνσις, ἐρμηνεία καὶ ἀφομοίωσις τῶν ὑπὸ τῶν δύο Μεγάλων Οὐγέντων προβλημάτων. Ἀκριβῶς ὅμως διότι προϋποθέτουν τὴν ὑπ' αὐτῶν δημιουργηθεῖσαν ἰδιάζουσαν πνευματικὴν ἀτμόσφαιραν, πολλὰ δόγματα αὐτῶν (τῶν Στωικῶν καὶ Νεοπλατωνικῶν) μένουν σκοτεινὰ καὶ ἀκατάληπτα μὴ ὑστεροῦντα εἰς δογματικότητα καὶ αὐτῶν τῶν τῆς Ἀποκαλύψεως δογμάτων. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης πάλιν δύνχονται νὰ θεωρηθοῦν ὡς τὸ ἐπιστέγασμα τῆς λεγομένης προσωκρατικῆς Φιλοσοφίας. Ἡ πορεία τοῦ ἑλλην. πνεύματος ἀποτελεῖ ἐνιαῖόν τι ὅλον μὲ κέντρον τοὺς Δύο. Οὕτω ὁ ἔχων ὑπ' ὄψιν τὰς θεωρίας αὐτῶν δὲν στερεῖται καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν λοιπῶν φιλοσόφων κατὰ τὴν κυρίαν οὐσίαν αὐτῆς.

Διὰ τοῦτο ἡ βαρύτερη ἐν τῇ παρούσῃ ἐργασίᾳ πίπτει κυρίως εἰς τοὺς Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Καὶ διὰ μὲν τοὺς πρὸ αὐτῶν φιλοσοφήσαντας μικρά τινα μόνον ἐν εἴδει εἰσαγωγῆς θὰ ἀναφέρωμεν. Διὰ δὲ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐπίσης ὀλίγα τινὰ ἐν εἴδει κατακλειῖδος πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς εἰκόνας. Ἐκ τῶν προβλημάτων τὰ ὁποῖα ἔθιξαν οἱ φιλόσοφοι μᾶς ἐνδιαφέρουν κυρίως τὸ ἀνθρωπολογικὸν καὶ δὴ τὸ ἠθικόν. Τοῦτο ἐνδιαφέρει ἰδιαιτέρως τὸν Χριστιανισμόν. Τὸ πρόβλημα περὶ κόσμου ἐξετάζομεν μόνον καθόσον ἡ ἐρευνα τούτου διαφωτίζει τὴν ὁδὸν τῆς πρὸς τὰ ἄνω πορείας τῆς ψυχῆς τῶν Φιλοσόφων. Εἰδικώτερον ἢ ἐξέτασις γίνεται ὡς ἐξῆς : Πρῶτον ἐξετάζεται πῶς συλλαμβάνεται ἡ οὐσία τοῦ κόσμου ἢ τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τῶν φιλοσόφων καὶ δεύτερον ἀκολουθεῖ ἡ ἔκτασις τοῦ σκοποῦ ἐκάστου φυσικοῦ ὄντος. Τὸ δεύτερον εἶναι καὶ τὸ κυριώτερον. Ὁ σκοπὸς τοῦ κόσμου ἢ τοῦ ἀνθρώπου καὶ

οὐχὶ ἡ ἀνάλυσις αὐτοῦ εἰς ἠλεκτρόνια ἠλεκτρίζει τὴν ψυχὴν τῶν φιλοσόφων. Ἐπειδὴ δὲ σκοποῦμεν τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὴν κατανόησιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, δὲν ἀναφέρομεν τὰς διδασκαλίας τῶν φιλοσόφων ξηρῶς καὶ δογματικῶς· προσπαθοῦμεν ἐπαγωγικῶς νὰ παρακολουθήσωμεν αὐτὴν τὴν γένεσιν τῶν ἰδεῶν των. Οὕτω προκαλεῖται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου εἰς συζήτησιν, συνεργασίαν καὶ συνανάβασιν μετὰ τῆς διψώσης ψυχῆς τῶν μεγάλων (ἀπὸ τῆς ἀμφιβολίας εἰς τὴν βεβαιότητα, ἀπὸ τῆς ἀμόρφου ὕλης εἰς τὰ εὐμορφα ὄντα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ ἀπὸ τούτων εἰς τὴν Μορφήν τοῦ Παντός, τὸ Ὑψίστου ἀγαθόν, ἔξω τοῦ κόσμου, πρὸς τὸν Θεόν, τὴν Αἰτίαν καὶ τὸν Σκοπὸν, πρὸς ὃν κατατείνει τὸ Πᾶν). Ἄνευ τῆς ἐνεργοῦς συμμετοχῆς ἡμῶν εἶναι ἀδύνατος ἡ παρακολούθησις τῶν μεγάλων κατὰ τὴν δυσχερῆ ἀνάβασιν βαθμίδων τῆς ἀληθείας. Διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν—καὶ πρὸς ἀποφυγὴν λύσεως τῆς ἐνότητος τῆς ὅλης εἰκόνας—ἀποφεύγομεν ἐπιμελῶς καὶ τὴν συσσώρευσιν ἀρνητικῶν κρίσεων ἐπὶ ὠρισμένων ἀποπλανήσεων τῶν φιλοσόφων, ὡς ἦτο φυσικὸν νὰ περιπέσουν οὗτοι κατὰ τὴν πρώτην μεγάλην δημιουργικὴν των προσπάθειαν.

Ἡ εὐρύτης, τὴν ὁποῖαν λαμβάνει ἡ παροῦσα ἐργασία περιορίζει κατ' ἀνάγκην τὴν μεγαλυτέραν ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ ἐπὶ μέρους.

Πολλὰ σημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας ἀναγκαζόμεθα νὰ παρατρέξωμεν καὶ ἄλλα ἀναφέρομεν χωρὶς νὰ μᾶς ἐπιτρέπεται ἡ βαθυτέρα διείσδυσις μέχρι τῶν κυρίων αἰτίων ἢ τῆς λεπτομεροῦς ἐμβαθύνσεως εἰς τὸ νόημα αὐτῶν. Τὴν ἔλλειψιν αὐτὴν ἐλπίζομεν, ὅτι θὰ ἀναπληρώσῃ ἡ δύναμις τῆς ὁλοκληρώσεως τῆς εἰκόνας, ἣτις ἐπιτυγχάνεται καλύτερον διὰ τῆς κατὰ πλάτος ἐρεύνης τοῦ παρόντος θέματος.